

FRĂMÎNTĂRI SOCIALE PE IALOMIȚA SUPERIOARĂ ÎN AJUNUL REVOLUȚIEI DE LA 1821

LONGIN VATAȘESCU

MOTO :

Căci nu sintem un om sau doi,

ci sintem un plaiu întreg“.

Prima jumătate a veacului al XIX-lea a constituit, pe plan social, o înrăutățire a raporturilor dintre proprietarii de moșii și cei care trădeau pe ele — clăcașii. În regiunile de munte, unde majoritatea țăranimii se compunea din moșneni liberi și unde moșiile boierești și mănăstirești erau mai mici și mai puțin productive, stăpînii de moșii au găsit mai avantajos să impună clăcașilor lor o prestație în bani ¹, sistem mai practic pentru ei. Acest sistem nu împiedică, totuși, ca în numeroase sate de pe Ialomița superioară — plaiul Ialomiței — majoritatea moșnenilor să-și vîndă pămîntul și să devină clăcași. Grăitor este exemplul satului Țița (Dealul Mare), care în mai puțin de trei ani a fost cotorpit de latifundiarul Ștefan Belu, mare logofăt al Țării de Sus. Evenimentele sociale legate de acest sat vor atinge în mare măsură și pe celelalte, vecine cu el, deoarece Belu făcuse cumpărături și în hotarele lor. Este cazul satelor Pietroșița și Fieni, așezate la nord și sud de satul menționat. De la 1817, cînd primii Țițieni își vînd moșiile și pînă aproape de mijlocul secolului, cele trei sate — și în primul rînd Țița — se vor război îndelung cu marele acaparator, pentru recîștigarea pămîntului și izgonirea sa.

Nemaiputînd îndura samavolniciile lui Belu, satele din plaiul Ialomița se ridică în masă la domnie. Alături de moșnenii bezdedeni (Bezdeadul fiind tot al marelui logofăt), participă „și Pietroșița și Țița... și Fieni din plaiul Ialomița județul Dîmbovița“. Locuitorii acestor sate declară că de trei ani au ajuns „într-o stare vrednică de jale, nu numai pămînturile strămoșești li s-au hrăpit... ci și toate dobitoacele și agoniseala lor s-au răpus și au rămas acum muritori de foame“ ³. Alături de expunerea situației, locuitorii explică și facilitatea cu care au fost supuși, arătînd că boierul Belu a putut supune satele „fiind în cursul acestor ani pîrîitul cu mare putere a toată țara“ ⁴.

De altfel, figura nemilosului acaparator de ocine strămoșești este redată și în izvoare contemporane, care îl caracterizează astfel : „Acesta

1. Istoria României, vol. III, Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1964, p. 852.

2. Arhivele Statului București, Mss. 6 686, f. 317v. — 19 februarie 1819.

3. Ibidem.

4. Ibidem.

este capul răutăților, acesta este care a izvodit și mai bine zise, a născocit... dăjdii peste dăjdii, numiri peste numiri, felurimi de chibzuiri, felurimi de împliniri ce le putem numi belerii după născocitorul lor”⁵. Mijloacele folosite de rapacele boier sînt caracteristice vremii, numitul remarcîndu-se în toată țara pentru lăcomia sa. Folosește în primul rînd aparatul administrativ, în funcția de ispravnic al județului Dîmbovița în această perioadă fiind ginerele său Dință Olănescu; vataful plaiului Ialomița, Panait Polcovnicul, era unul din oamenii săi de încredere. Slugerul Diamandi, sameșul județului, și-a folosit puterea pentru a-i da concursul în cumpărarea satului Țița, el însuși remarcîndu-se prin jafurile ce le-a făcut asupra moșnenilor din satul Brănești⁶. Marele logofăt a atras de partea sa și pe unii localnici, pentru a-și asigura succesul și mai rapid : un așeftl de exemplu este Cirstea Patraulea, care s-a raliat acțiunilor marelui logofăt. După ce a cumpărat o parte din sat — partea Boiereștilor — logofătul interzice celorlalți săteni de a mai folosi izlazul și pădurea satului⁷. Dar aceasta era numai începutul ; întîmpinînd rezistență din partea moșnenilor, se recurge la forță. Procedeele folosite sînt de-a dreptul neomenoase. Cei potrivnici erau puși „a plăti bir pe cite șase luni trecute” sau „aruncîndu-i cu dajdia de la alte sate” (așa cum este cazul lui Ion Dogărelul, care a fost dat la satul Pietroșița „cu 12 lude” — „închisori prin cotețe”, „bătăi și cazne”, „afumați cu iarbă roșie”, „siliți cu panțuri”⁸. Se mergea pînă acolo în a înfricoșa pe moșneni. Încît se amenința cu armele : „Și înfricoșările cu șiful scos ce le făcea sluger Diamandi sameșul”⁹. Pentru a intra în posesia întregului sat, Belu îi forțează să-și vîndă căminele de casă cu morile, mijlocul de constrîngere fiind tăierea zăgazurile morilor. Efectul trebuia să fie rapid, brutalitatea măsurilor luate evidentă : „Am pus de le-am tăiat zăgazurile morilor și au stătut morile o jumătate de an pe uscat cară de această silă le-au făcut vînzătoare dimpreună cu căminurile caselor”¹⁰. Că toate acestea erau adevărate, reiese și din declarația lui Diamandi Cărpeneșanul, sameșul : „Că spre cumpărarea moșiei Bezdead și Țița a dumnealui logofătul Belu rînduind în scăunaș, s-au metabirisit multe mijloace silnice și tertipuri amăgitoare spre înduplecare, care toate le-am urmat după porunca ce aveam”¹¹.

Înainte de a merge la București, cu jalbă la domnie, sătenii din

5. Satire și pamflete din preajma lui 1818, Biblioteca pentru toți, Ed. L.A., p. 45.

6. Ion Ionașcu, Răpirea pămînturilor ce aparțineau moșnenilor din Brănești de către boierul Diamandi Cărpeneșanul în preajma anului 1821, în Studii și cercetări de istorie medie, I, iulie-dec. 1950, p. 104.

7. Arh. St. Buc., mss. 687/f. 656.

8. Idem, mss. 686, f. 317v.

9. Idem, f. 325.

10. Idem, mss. 687, f. 656.

11. Ion Virtosu, Corespondența literară între Nicolae și Iancu Văcărescu 1814—1817, Buc., 1938, p. 55.

aceste sate veneau pe furiș la isprăvnicia județului, de frica oamenilor lui Belu, deși în funcția de ispravnic era Iancu Văcărescu. Din mărturisirea însăși a lui Văcărescu la proces, se dovedesc prigonirile marelui boier și slujbașilor săi. El arată cum „au început a veni noaptea cite unul din moșneni și arătându-mi silniciile și patimile ce avea. Într-o scară vin 20 de oameni, femei văduve și copii sărmani de la Țița și Bezdead, zicînd că ei scăpînd pe furiș, au venit din partea tuturor”¹². Îndemnați de Iancu Văcărescu, sătenii fac jalbă la domn și astfel se deschide marele proces cu Ștefan Belu. Dîndu-și seama că ridicarea în masă a satelor din plaiul Ialomiței, trebuie să aibă un temei, Alexandru Nicolae Șuțu poruncește cercetarea la fața locului, fiind trimis în acest scop la Țița episcopul Troades. În cazul în care se va dovedi că Țițienii au vîndut de bunăvoie, moșia va rămîne în continuare în stăpînirea marelui logofăt. La fața locului, constatările în favoarea prigonitilor sînt evidente, dîndu-li-se dreptate.

De altfel, Belu nu a respectat nici învoielile cu locuitorii clăcași, făcînd mari abuzuri. Obligațiile față de el erau : trei taleri de clacă pentru fiecare casă, 20 de parale dijma de fiecare car de fin, trei taleri zeciuiala pentru un pogon de porumb. Sătenii aveau voie la izlaz și pădure. Marele vornic a răsturnat aceste reguli, forțîndu-i să dea fiecare casă 6 taleri pentru clacă, 5 taleri zeciuiala pogonului de porumb, în timp ce dijma finului se urcă la 1 taler și 60 beni¹³.

Rezoluția lui Alexandru Nicolae Șuțu este clară : „S-au cunoscut și stăpînirea pămîntului lor că este hărăpită”. Dîndu-și seama că este posibil să piardă întreaga moșie Țița, Belu reușește să convingă 93 de săteni pentru a face cu el o nouă învoială, pe care s-o respecte cu adevărat. Se stabilește ca aceștia să-i dea : 6 taleri pe an în schimbul clăcii, 2 taleri și 20 parale la pogonul de porumb, 1 taler și 20 parale pentru carul cu fin, zeciuială din pruni și din celălalte semănături. Pentru ei, primeau : dreptul la izlaz și la pădure, scutirea de carul cu lemne și de ziua plugului¹⁴. Aceasta era numai o victorie parțială a marelui logofăt, pentru că, în același timp, 31 de Țițieni obțin de la domn posibilitatea răscumpărării părților lor și ale părtaşilor prin protimisis. Erau însă obligați să dea înapoi boierului 24.212 taleri pentru ei și 32.120 taleri în cazul cînd vor răscumpăra și moșia părtaşilor lor. Din prima sumă se vor scădea banii pe 3.194 zile de lucru făcute pe moșie, în schimbul cărora li s-a dat o sumă infimă : 559 zile cu carul, a cite 2 taleri și 6 bani ziua : 426 zile cu calul, a cite 50 parale ziua și 2.178 zile cu mîna, a cite 1 taler¹⁵. Totalul se ridică la 4.185 taleri și 60 de bani. Belu este obligat să suporte

12. Arh. St. Buc., mss. 686. f. 325.

13. Ibidem, f. 317—317v.

14. Ibidem, f. 316—317v., 3 septembrie 1819.

15. Ibidem, f. 336v.—338v.

cheltuielile judecăților. De asemenea, nu mai avea dreptul de a construi sau a sădi ceva pe pământul celor 31 de săteni ¹⁶.

Care este explicația faptului că domnul a dat acum câștig de cauză sârmanilor truditori ai gliei ? Poate și numai faptul că, după proces, marele boier se poartă și mai aspru, documentele arătând că „logofătul Belu mai cu sălbăticie arătându-se către acești moșneni țîțieni” ¹⁷. Și aceasta este numai o consecință a victoriei moșnenilor ; marele proprietar era îngrădit în mișcările sale, pentru că, în cazul cînd ar fi vrut să vîndă și partea cealaltă de moșie, nu o putea face decît cu știrea domnului și la licitație. Dînd celor 31 de moșneni hrisovul pentru stăpînirea moșiei, domnul dispune achitarea sumei către marele logofăt, sumă pe care sătenii urmau să o procure ¹⁸. La aceasta se adaugă noua pretenție a logofătului — care dă la rîndul său jalbă la domnie, cerînd ca moșnenii să-i plătească 10.000 taleri pentru cheltuielile ce le-a făcut cu sădirile pomilor pe moșia intrată în posesia celor 31 de săteni din Țița ¹⁹. Pentru a putea da suma necesară, sătenii au nevoie de șase luni, timp în care să poată strînge banii de prin sate ; în acest scop, ei cer de la domn hrisovul, zapisele și cărțile de judecată, pentru ca cei ce vor să-i împrumute să aibă încredere „*căci nu sîntem un om sau doi, sîntem un plaiu întreg*”. Dar, Alexandru Nicolae Suțu nu este de acord cu noul soroc, atunci cînd în iulie 1820 moșnenii cer un răgaz de plată, neavînd banii. Domnul își motivează refuzul : „au avut destul timp din martie țîțienii, și, că în pravilă nu este soroc pentru răsкупărare” ²⁰. În același timp, marele boier face presiuni asupra domnului, cerînd cît mai repede banii sau, dacă nu, să i se dea moșia înapoi. Iar faptul că domnia ține seama de poziția acestui mare feudal și îl sprijină nu este de mirare, în contextul economic și politic al țării. Familia Belu este originară din Macedonia ; la începutul secolului al XIX-lea, Ștefan Belu este în țară, căsătorindu-se cu Elena Bibescu. Pentru a-și consolida situația, își căsătorește copiii în așa fel, încît se înrudește cu marile familii ale vremii : Bibescu, Mavrocordat, Știrbei, Văcărescu, Cimpineanu ²¹. Iată, deci, de pe ce poziții „discută” el cu cei mulți și oropsiți, ca să nu mai vorbim de întinsul domeniu funciar al cărui proprietar este, domeniu răspîndit în toate județele țării.

Neputînd da banii boierului, cei 31 de săteni pierd moșia : la 26 septembrie 1820, hrisovul domnesc întărea dreptul de proprietate al boierului asupra moșiei celor 31 de săteni ²². Ca o slabă compensație, ță-

16. Ibidem, f. 345.

17. Idem, mss. 687/656, f. 359.

18. Ibidem, 11 februarie 1820.

19. Ibidem, f. 357—357v., 23 iulie 1820.

20. Ibidem, f. 357—358v.

21. O.G. Lecca, Familiiile boierești române, Buc., 1899, p. 531—532.

22. Arh. St. Buc., mss. 686, f. 368.

ranii sînt iertați de cheltuielile procesului și își primesc banii pentru zilele lucrate.

În aceste condiții, conflictul nu se încheie și va continua încă două decenii. Procesul se redeschide în 1832, cînd cei 93 de săteni care încheiaseră, în septembrie 1819, învoiala cu Belu, îl reclamă la marea logofetie că nu respectă condițiile stabilite. Din 1819 și pînă în 1822, ele au fost respectate de ambele părți ; situația se schimbă în momentul cînd arendaș al moșiei devine Ștefan Tolmoșteanu, care va face numeroase abuzuri „Și acest Ștefan după ce au intrat în arenda moșiei... n-au urmat după așezămîntul legal“. Mai mult, arendașul le ia actul de învoială, în felul acesta putînd încălca foarte ușor înțelegerea. La moartea lui, Tolmoșteanu dă actul spre păstrare popii Gheorghe din Pietroșița care, la sfatul marelui logofăt, îl ține ascuns doi ani. Situația sătenilor nu se schimbă nici sub noul arendaș Vasilie²³. Dreptate li se face abia în anul 1832, cu ocazia vizitei generalului rus Pavel Kisseleff ; studiînd jalba sătenilor, acesta îl obligă pe arendaș să înapoieze zapisul. În afară de aceasta, sătenii mai cereau să reintre în posesia moșiei lor, restituind banii marelui proprietar, deoarece acesta nu s-a conformat înțelegerii încheiate²⁴.

La 2 februarie 1835, țîțienii ajung la încheierea unei noi învoieli, cu urmașul lui Ștefan Belu, marele căminar Dimitrie. Acum îi ajută și prevederile Regulamentului Organic, fiind scutiți de unele obligații : „Căminarul îi iartă de claca caselor după noile obștești legiuri“²⁵. De asemenea, timp de trei ani, erau scutiți de : carul de lemne, ziua de plug, cei patru oameni de slugi la sută, ierbăritul vitelor și dijma din toate semănăturile²⁶.

Aservirea în masă a satelor de munte de pe Ialomița este dovada cea mai grăitoare a profunzimii crizei prin care trecea societatea românească la început de veac XIX, reflectă începutul destrămării relațiilor de producție feudale și al apariției formelor embrionare ale producției capitaliste. Fenomenul esențial care a schimbat toate condițiile producției și vieții de la țară a fost faptul că stăpînii de moșii au început să producă mai multe cereale pentru piață²⁷. Creșterea producției pentru piață explică și concentrarea moșiilor, așa cum este cazul domeniului lui Ștefan Belu în plaiul Ialomiței, fenomen care s-a realizat prin cumpărare, dar și prin silă, fraudă, presiuni și amenințări. Rezistența satelor noastre amenințate cu pierderea libertății prin aceste mijloace frauduloase este dramatică, eroică și emoționantă. Recursul la iustitie nu apără decît în cazuri excepționale pe țărani, atunci cînd au dovezi scrise

23. Ibidem, f. 384—385.

24. Ibidem, f. 386—387v.

25. Ibidem, f. 391—393v.

26. Ibidem.

27. Istoria României, vol. III, Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1964, p. 610—641.

sau cînd relațiile stăpînilor de moșii cu cei aserviții sînt total determinate. Este cazul majorității populației din plaiul Ialomiței, în ambele situații. Gravitatea situației, nemulțumirea țărănimii care putea acționa total și violent împotriva celor ce o asupreau, frica de această ridicare a puternicei forțe țărănești, au determinat domnia să facă dreptate, parțial, celor care au împins nevoia de justiție pînă la tronul domnesc.

Frământările sociale din plaiul Ialomiței trebuie înțelese și explicate în contextul general economic, social, politic al începutului de secol ....IX, elemente legate organic de ceea ce întreaga țară va trăi prin revoluția de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu.